

378:[377:334,55](082)

CP 79

**ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОГО ФАХІВЦЯ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР**

**МАТЕРІАЛИ
III ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

м. Кривий Ріг, 23–24 квітня 2015 р.

ПРОГНОСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

sushentz2009@ukr.net

На сучасному етапі відбувається перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, що прискорює темпи його розвитку. Оновленому суспільству необхідні кваліфіковані фахівці, здатні швидко й ефективно розв'язувати соціально-професійні питання, які стоять перед ними у зв'язку з інтенсивним розвитком та оновленням виробничих технологій та техніки. Це, в свою чергу, безперервно змінює якість і умови професійної діяльності працівників будь-якої галузі, змушуючи їх протягом всього життя неодноразово освоювати нові способи та види діяльності в професії, підвищувати рівень кваліфікації та освіти, оперативно оновлювати свої знання, гнучко орієнтуючись в безперервно мінливому професійному середовищі. Щоб бути успішним і конкурентоздатним у своїй професії майбутній фахівець повинен володіти певними особистісними якостями – бути готовим до будь-яких змін, вміти швидко і ефективно адаптуватися до нових умов, тобто бути професійно мобільним.

Як показало вивчення психолого-педагогічної теорії і практики, стихійно, спонтанно такі якості формуються не у всіх людей. Тому значна їх частина відчуває труднощі при зміні соціальних чи професійних умов, і тоді брак професійної мобільності може стати причиною серйозних психологічних і соціальних проблем особистості. Така ситуація актуалізує проблему формування професійної мобільності людини починаючи з дитячого садочка, школи, потім у професійному та вищому навчальному закладі. При цьому варто зауважити, що формування майбутньої професійно мобільної особистості, як і будь-який інший освітній процес, здійснюється під впливом цілого ряду факторів, які сприяють формуванню професійної мобільності учня, студента і слугують силами, що визначають ефективність становлення майбутнього професіонала.

Цілі професійної освіти і виховання відображені в державних документах, зокрема у Законі України «Про освіту». В ньому для кожного рівня системи професійної освіти сформульовані конкретні цілі, які відображаються в освітніх програмах, що визначають зміст навчання і виховання. Забезпечення якості підготовки майбутніх професійно мобільних фахівців, підвищення їх конкурентоздатності на ринку праці змушують професійні і вищі навчальні заклади оновлювати зміст професійної освіти і навчання, змінити традиційну систему роботи навчального закладу з підготовки кваліфікованих робітничих кадрів на інноваційну систему роботи з формування майбутнього професійно мобільного фахівця, яка передбачає врахування зовнішніх і внутрішніх факторів.

Зовнішні фактори – це ті сили, які зумовлюють зміст підготовки, визначають логіку поведінки і саморозвитку особистості майбутнього професійно мобільного фахівця. Це може бути: стан економічного розвитку країни, регіону, коли з'являється підвищений попит на кваліфікованих робітників з тих чи інших професій, безпосереднє соціально-професійне оточення учня (студента) і, безумовно, його професійний ресурс. Значним зовнішнім фактором, що впливає на якість формування професійно мобільного фахівця є умови трудового, профільного навчання в загальноосвітній школі; професійного навчання і виховання в ПТНЗ, технікумі, коледжі, вищому навчальному закладі, рівень психолого-педагогічної готовності педагогічного колективу і адміністрації до формування професійної мобільності.

Внутрішні фактори – це установки, потреби, інтереси учня (студента), які формують його ставлення до себе і оточення, у тому числі й професійного; це індивідуально-психологічні фактори (мотиваційна готовність до професійної мобільності, рівень знань, умінь, навичок та компетентій, рівень адаптивності тощо).

Формування професійної мобільності фахівця є процесом безперервним, оскільки розпочинається з моменту вступу до школи, професійно-технічного навчального закладу, технікуму, коледжу, вищого навчального закладу і триває протягом усього життя. Наявність професійної мобільності свідчить про високу професійно-життєву підготовку кваліфікованого фахівця. Дана якість має позитивну спрямованість, якщо узгоджується з професійною компетентністю. Разом з тим професійна мобільність зумовлена ще й ступенем відповідності індивідуальних якостей і спрямованості особистості вимогам професії, що закладається саме в умовах навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, зокрема на уроках трудового і профільного навчання. До речі, це єдині предмети в школі технічного змісту.

Підготовка фахівця, здатного до професійної мобільності, буде ефективною, якщо вона розгортається в спеціально організованому освітньому середовищі і вирішує два завдання: формування готовності майбутнього фахівця до змін; навчання вмінню здійснювати діяльність у постійно змінюваних умовах.

Нині наша держава потребує інженерів, техніків, кваліфікованих робітників, які володіють високим рівнем знань, практичних умінь і навичок у відповідних сферах економічної діяльності. Водночас, процес їх підготовки потребує базових знань і умінь з трудового навчання і креслення. До того ж, промислові регіони потребують саме фахівців з технічною освітою. Виходячи з умов реформування галузі освіти в Україні, наразі виникла нагальна потреба переглянути розподіл годин трудового навчання і визначення напрямів профільної підготовки в загальноосвітніх навчальних закладах не за галузями знань, а за видами економічної діяльності.

Посилення уваги до трудового навчання має соціально-економічне значення, оскільки це єдиний предмет у загальноосвітній школі технічного спрямування, який формує в учнів первинні трудові уміння та навички, привчає їх до праці. Учні на уроках трудового і профільного навчання повинні працювати, а не сидіти за партами і виконувати проекти на папері. Випускник, у якого сформовані трудові уміння і навички, буде краще підготовлений і до служби в армії. Саме трудове і профільне навчання забезпечує випускнику загальноосвітньої школи готовність до професійної мобільності і соціальної захищеності.

При цьому повинна враховуватися специфіка змісту навчання і виховання; склад, вік, рівень розвитку і базова підготовка учнів; матеріально-технічна база і технічна оснащеність освітнього процесу. Водночас, необхідно брати до уваги вплив технологій на рівень показників професійної мобільності, ефективність навчання і виховання, здійснення зворотного зв'язку, контролю, позитивний емоційний фон, забезпечення отриманого оптимального результату.

Проведена робота з формування професійної мобільності випускників ПТНЗ свідчить про те, що необхідна подальша самоосвіта, саморозвиток і самореалізація майбутнього кваліфікованого робітника, оскільки професійна мобільність не є чимось остаточним і завершеним, соціально-професійні досвід, знання повинні поповнюватися, а вміння, навички та компетентції – удосконалюватися. Отже, ключовим напрямом у діяльності навчальних закладів системи освіти в Україні повинна стати чітка орієнтація на потреби роботодавців у професійно мобільних кваліфікованих робітничих кадрах,

фахівця різних рівнів підготовка яких відповідає б вимогам ринку праці і особистісним потребам кожного випускника.

Результати проведеного дослідження дали можливість обґрунтувати науково-методичні рекомендації та пропозиції щодо перспектив розвитку системи трудового навчання і професійної освіти, спрямованих на підготовку професійно мобільного випускника.

Щоб забезпечити якісне виконання цього завдання необхідно *на загальнодержавному рівні*: оновити законодавчу і нормативну базу, що регламентує підготовку майбутніх професійно мобільних майбутніх фахівців та взаємодію соціальних партнерів; розробити новий зміст трудового, профільного та професійного навчання, заснований на компетенціях, та здійснити його коригування з боку соціальних партнерів і потреб ринку праці; ввести до змісту загальноосвітньої, професійної та вищої освіти з підготовки курс «Основи професійної мобільності»; розвивати професійну орієнтацію, що сприяє більшій зацікавленості молоді в поглибленому освоєнні обраної професії; зобов'язати малий і середній бізнес підключатися до фінансування професійної освіти.

Посилити увагу до трудового і профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. У 5-9 класах повернутися до трудового навчання по 2 години на тиждень, а також здійснення занять окремо для хлопців і окремо для дівчат (для цього поділ класів на підгрупи повинен здійснюватися в сільських школах за наявності в класі 20 і більше учнів, у міських – за наявності 25 і більше). До того ж, всі шкільні майстерні розраховані на 15 робочих місць. Коли ж там знаходиться 26 учнів (та ще й хлопців і дівчат разом), то про яку організацію трудового навчання і його якість можна говорити! Такий стан справ призвів до того, що кращі вчителі-чоловіки з трудового навчання пішли зі школи, а учителі-жінки вчать хлопців вишивати.

У 10-11 (12) на профільне навчання необхідно виділити по 6 годин і проводити заняття на базі міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, професійних ліцеїв, коледжів, що мають відповідну матеріальну базу і ліцензовані професії за напрямками первинної професійної освіти.

У 10-11 (12) класах до інваріантної частини навчального плану увести академічні предмети (українська мова та література, історія України та всесвітня історія, іноземна мова, математика, фізика, природознавство, біологія, хімія, географія, інформатика, фізична культура, захист Вітчизни), які є базовими для всіх профілів та профільні (у тому числі креслення).

Варіативна частина навчального плану повинна складатися із спеціальних елективних та факультативних курсів.

Спеціальні елективні курси поглиблюють і розширюють знання, уміння учнів з відповідних галузей економіки (наприклад, для металургійного профілю такими спеціальними елективними курсами можуть бути: «Особливості металургійного комплексу України», «Хімія і здоров'я»; для будівельного профілю: «Статика будівельних споруд», «Екологічні проблеми в будівництві»; для гірничого профілю: «Растрова графіка», «Створення горного пейзажу», для машинобудівного профілю: «Історія техніки»; для економічного профілю: «Соціально-економічні проблеми: дослідження, розв'язання, дія»), їх обирає для учнів навчальний заклад з урахуванням пропозицій школярів.

Факультативні курси сприяють формуванню в учнів ключових компетентностей, основ професійної мобільності і конкурентоздатності (наприклад, «Основи професійної

мобільності», «Ефективна поведінка в конфлікті», «Основи підприємницької діяльності», «Географія людських перспектив», «Етика» та ін.).

Навчальний предмет «Креслення» необхідно увести до навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів як обов'язковий, адже його вивчають у всіх технічних ВНЗ. Це предмет стратегічного значення.

Необхідність проведення таких заходів зумовлена незадовільним станом трудового і профільного навчання та практично відсутністю вивчення предмета «Креслення» у переважній більшості шкіл, що підтверджується проведеними вступними іспитами і навчанням у ВНЗ за технічними напрямками освітньої діяльності.

На регіональному рівні слід забезпечити: посилення зв'язків з ринком праці; постійний доступ навчальних закладів до інформації про ринок праці (дозволяє уточнювати структуру професій і обсяг підготовки кадрів); розвиток соціального партнерства (створення піклувальних, консультативних рад); розвиток інфраструктури навчально-виробничої діяльності професійно-технічної освіти; підвищення ролі підприємств у навчанні кваліфікаціям, що відповідають конкретним запитам промисловості; організація систематичного стажування майстрів виробничого навчання та викладачів для ознайомлення з новітніми типами устаткування й технологічних процесів; цільову підготовку кваліфікованих робітників, фахівців для конкретного підприємства, що підвищує можливості працевлаштування випускників.

На рівні загальноосвітньої школи, навчально-виробничого комбінату, професійного і вищого навчального закладу необхідно забезпечити: організацію навчального, навчально-виробничого і виховного процесу, який сприяв би професійно-особистісному самовираженню учня (студента), його соціальній і навчальній активності; впровадження реальної системи роботи школи, НВК, професійного і вищого навчального закладу з формування мотиваційної готовності до професійної мобільності; формування професійно мобільних кваліфікованих кадрів; розвиток здатності до рефлексії, прагнення до саморозвитку; формування компетенцій і знань як діяти (практичне застосування знань в конкретних ситуаціях); виховання самостійності, активності, орієнтації на моральні цінності, адаптивність, самоорганізацію; формувати психолого-педагогічну готовність педагогів до формування професійної мобільності учнів, студентів; розвиток співробітництва зі службою зайнятості (спільне вивчення й аналіз ринку праці, прогностичних потреб підприємств, а також використання бази ПТНЗ з перепідготовки безробітних).